

Firemní praxe studentů

JUDr. Tereza Erényi, LL.M., Mgr. Daniel Vejsada

Zaměstnávání žáků a studentů, případně jejich neplacená praxe, se stává aktuální otázkou zejména v rámci novely zákoníku práce a novely zákona o zaměstnanosti účinné k 1. 1. 2012, jejímž důsledkem je poměrně tvrdé postihování tzv. švarc-systému a veškeré nelegální práce. Proto se zaměříme nejen na výklad právní úpravy bezplatné a placené praxe studentů středních a vysokých škol s ohledem na rizika nelegálního zaměstnávání, ale také na otázky pracovních úrazů a náhrady škody způsobené studenty či studentům. Okrajově také zmíníme problematiku zahraničních studentů studujících v ČR v rámci programu Erasmus či samostatně, z pohledu možností jejich praxe a zaměstnávání.

Problematiku samotné studentské praxe lze rozdělit do dvou skupin, a to na:

- **bezplatnou i placenou praxi studentů** středních a vyšších odborných škol, kterou upravuje zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „školský zákon“) a
- **jinou praxi studentů** středních, vyšších odborných a vysokých škol, která není speciálně upravena žádným právním předpisem.

Praxe podle školského zákona

Praxe podle školského zákona **se vztahuje na studenty českých SŠ a VOŠ** (podle definice v § 7 školského zákona) v případě, že taková praxe je součástí jejich výuky.

Smlouva o praxi

Tato praxe je vždy upravená na základě smlouvy o obsahu, rozsahu a podmínkách praktického vyučování (dále „smlouva o praxi“), jejíž náležitosti upravuje § 12 vyhlášky č. 13/2005 Sb., o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři (dále jen „vyhláška“). Většinou je smlouva dvoustranná, ovšem (přestože toto zákon výslovně neuvádí) lze si představit i smlouvu třístrannou v případě, kdy jde o praxi konkrétního jediného studenta a budou tak jednou smlouvou upraveny práva a povinnosti všech zúčastněných stran. Tento typ praxe může být jak placený, tak neplacený, a to podle typu práce, kterou student koná.

Na žáky se při praktickém vyučování vztahují ustanovení zákoníku práce, která upravují pracovní dobu, bezpečnost a ochranu zdraví při práci, péči o zaměstnance a pracovní podmínky žen a mladistvých, a další předpisy o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, s výjimkami vycházejícími ze zvláštní úpravy obsažené v § 12 až § 16 vyhlášky.

Neplacená praxe

Na základě smlouvy o praxi **může být vykonávána neplacená praxe** jako praktická příprava, která je součástí vyučování. Podmínkou bezplatnosti takové praxe je, že **student nebude v jejím rámci vykonávat tzv. produktivní činnost**. V případě praxe studentů českých SŠ a VOŠ je tedy neplacená praxe výslovně umožněna zákonem a postihy za nelegální práci tak principiálně nehrozí.

JUDr. Tereza Erényi, LL.M. a Mgr. Daniel Vejsada působí v PRK Partners s. r. o., advokátní kancelář

Placená praxe

Pokud by se nicméně mělo jednat o produktivní činnost, příslušela by ze zákona studentovi odměna, a to nejméně 30 % minimální mzdy (§ 122 odst. 1 školského zákona), **ovšem nevznikal by tím pracovněprávní vztah**. Definice produktivní činnosti je poměrně široká, v zásadě jde o činnost, která přináší tomu, u koho je praxe vykonávána, určitý hospodářský prospěch. Za hospodářský prospěch lze považovat nejen rozšíření majetku dané osoby, ale také skutečnost, že osoba, u které je praxe vykonávána, by si jinak musela tuto činnost zakoupit nebo zajistit vlastním zaměstnancem a došlo tak k úspoře mzdových nákladů. O tom, zda jde o produktivní činnost či nikoliv, rozhoduje vždy právě osoba, u které je praxe vykonávána, v případě sporu s žákem by poté musel rozhodnout soud.¹⁾

V případě placené praxe je vhodné ve smlouvě o praxi konstatovat, že jde o produktivní činnost a že studentovi přísluší odměna. Odměna by správně měla být dle § 122 odst. 1 školského zákona splatná přímo studentovi. Nicméně jsou nám známy výklady, dle kterých je možné vyplácet odměnu prostřednictvím školy, ovšem musí k tomu docházet s využitím institutů občanského práva, například příkazní smlouvy.²⁾ Taktéž je nutné, aby výši odměny určoval ten, u koho je praxe vykonávána, nelze připustit, aby ji určoval např. ředitel školy, ani aby s ní bylo jakkoliv disponováno.

Odměna z této praxe je samozřejmě předmětem daně z příjmu a osoba, u které je praxe vykonávána, je tak povinna strhávat daň z odměny studenta i v případě, že by odměna byla vyplácena prostřednictvím školy. Pojistné na sociální a zdravotní pojištění se z odměny za produktivní činnost nehradí.

Díličí shrnutí:

Praxi studentů českých SŠ a VOŠ vykonávanou v rámci jejich studia v režimu školského zákona lze tedy ošetřit pouze smlouvou s danou školou splňující zákonné náležitosti, není možné uzavřít pouze dohodu se samotným studentem. Před uzavřením smlouvy je třeba posoudit, zda jde o tzv. produktivní činnost a zda tedy půjde o praxi placenou či neplacenou.

Praxe mimo školský zákon

Odlíšný režim má praxe studentů, na které se nevztahuje školský zákon a která nemá žádnou komplexní zvláštní právní úpravu. Půjde tak typicky o praxe studentů VŠ, případně i studentů SŠ, studujících na zahraničních středních školách (což asi není ale běžné).

Do této kategorie lze také zařadit studenty českých SŠ a VOŠ v případě, že vykonávaná praxe není součástí jejich výuky a jde o samostatně zařízenou praxi či stáž bez přímé spolupráce se školou.

Neplacená praxe

Ačkoliv je zřejmá skutečnost, že v realitě se neplacené studentské praxe často používají, musíme bohužel s ohledem na současný přístup Státního úřadu inspekce práce (dále jen „inspektorát práce“) při postihování nelegální práce upozornit, že i neplacená praxe sebou nese jistá rizika pro zaměstnavatele.

S účinností od 1. 1. 2012 provádí inspektorát práce velké množství namátkových kontrol a podle našich zkušeností mnohdy velmi tvrdě (ač místy s pochybnou argumentací) trestá nejen tzv. švarcsystém, ale také dobrovolnickou činnost (tj. práci bez nároku na odměnu) jako **nelegální práci, za kterou uděluje sankce**

od 250 000 Kč až do 10 000 000 Kč. Častým argumentem inspektorátu práce v těchto případech je, že úplatnost již není základním znakem závislé činnosti a z toho důvodu lze i dobrovolnickou činnost podřadit pod závislou práci, která musí být nutně vykonávána v pracovněprávním vztahu. Vzhledem k tomu, že daná právní úprava je poměrně čerstvá, není nám známo žádné soudní rozhodnutí, které by tento názor potvrdilo či vyvrátilo.

Přestože se domníváme, že výše uvedená argumentace je v rozporu s judikaturou Nejvyššího správního soudu a zároveň odporuje smyslu zákona, nelze s jistotou vyloučit, že v případě kontroly bude za umožnění výkonu neplacené praxe studentů zahájeno správní řízení pro podezření ze spáchání správního deliktu. Z naší praxe vyplývá, že řízení před inspektorátem se v případě dobrovolnických výpomocí podaří často zastavit s poukazem na zanedbatelnou společenskou škodlivost, ovšem v případě déle trvajících studentských praxí může být toto problematické.

Zatím tedy doporučujeme obezřetnost při využívání neplacené praxe této kategorie studentů. **Zejména doporučujeme, aby se student na praxi pokud možno aktivně nezapojoval do výdělečné činnosti zaměstnavatele a aby se jeho postavení nedalo připodobnit k zaměstnanci.** Pro vyjasnění vzájemných vztahů se studentem na praxi doporučujeme uzavřít smlouvu podle § 51 občanského zákoníku (tzv. nepojmenovanou smlouvu) vždy s konkrétním studentem. V rámci této smlouvy doporučujeme zdůraznit, že jde pouze o školení, získání zkušeností atd., nikoli o výkon produktivní práce. Studenty na bezplatné praxi tedy nedoporučujeme využívat jako náhradu za práci zaměstnance, např. v pozici recepčních, prodavačů atd.

I přes veškerá opatření ale nelze zaručit, že se inspektorát práce nepokusí existenci nelegální práce dovodit. **Jako zejména problematickou z tohoto pohledu považujeme neplacenou praxi u cizinců z třetích zemí, pro které je vyžadováno povolení k zaměstnání.**

Placená praxe

Pokud má být praxe této skupiny studentů **placená, podléhá vždy režimu zákoníku práce** a musí s nimi být uzavřen pracovněprávní vztah, a to formou dohody o provedení práce nebo dohody o pracovní činnosti, případně i pracovního poměru. Pokud výkon práce nepřesáhne 300 hodin za kalendářní rok a měsíční výdělek studenta nepřesáhne 10 000 Kč, je nejvýhodnější uzavřít dohodu o provedení práce, kde nebude třeba platit za studenty pojistné na sociální a zdravotní pojištění.

V případě využití dohody o pracovní činnosti nebo uzavření pracovního poměru a v případě, kdy výdělek studenta na dohodu o provedení práce přesáhne 10 000 Kč za měsíc, je třeba hradit za studenta sociální a zdravotní pojištění. V těchto případech bude student běžným zaměstnancem a **nebude se na něj vztahovat žádná zvláštní úprava.**

Povolení k zaměstnání

V případě placené praxe zahraničních studentů je třeba stejně jako v případě ostatních zahraničních zaměstnanců řešit otázku povolení k zaměstnání.

V případě studentů ze zemí EU/EHP a Švýcarska je situace jednodušší, zaměstnavatel má pouze povinnost informovat Úřad práce ČR o začátku výkonu práce občana EU/EHP a Švýcarska a vést evidenci stanovených údajů (podle § 87 odst. 1 a § 102 odst. 2 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, dále jen „zákon o zaměstnanosti“). Formulář k podání informace a instrukce k vedení a obsahu

evidence lze nalézt na webových stránkách Úřadu práce ČR v sekci věnující se zahraniční zaměstnanosti.

V případě studentů z třetích zemí (mimo EU/EHP a Švýcarska) platí, nezávisle na tom, zda jde o studenty přes program Erasmus či studující zde samostatně, že pokud se soustavně připravují na budoucí povolání, tj. **pokud studují denní (prezenční) studium na české střední, vyšší odborné nebo vysoké škole, tak se pro jejich zaměstnání nevyžaduje pracovní povolení**, a to podle výjimky v § 98 písm. j) zákona o zaměstnanosti. To vše platí samozřejmě za předpokladu, že jsou studenti držitelé odpovídajícího povolení k pobytu. V případě studentů vyslaných v rámci programu Erasmus by toto neměl být problém, jelikož budou pravděpodobně vždy prezenčními studenty na české škole proti samostatně studujícím, nicméně doporučujeme vždy být opatrnější a potvrdit si, zda opravdu studují v denním (prezenčním) studiu na české škole. Stejně jako pro studenty z EU/EHP a Švýcarska, i zde platí informační a evidenční povinnost vůči Úřadu práce ČR zmíněná v předchozím odstavci.

Díličí shrnutí:

V případě bezplatné praxe studentů vykonávané mimo režim školského zákona by měla být se studentem uzavřena dohoda o praxi jako tzv. nepojmenovaná smlouva dle § 51 občanského zákoníku. Takto vykonávaná praxe by ovšem měla mít charakter školení či získání zkušeností, nikoli produktivní práce.

Placená praxe studentů vykonávaná mimo režim školského zákona je standardním pracovněprávním vztahem a může tak být vykonávána na základě dohody o provedení práce, dohody o pracovní činnosti nebo pracovního poměru.

V případě placené praxe zahraničních studentů je třeba vždy ověřit, zda není pro její výkon třeba získat pracovní povolení.

Odpovědnost za pracovní úraz studenta

Další podstatnou součástí problematiky studentských praxí jsou také **otázky odpovědnosti za úraz studenta a odpovědnosti studenta za způsobené škody**. Na tyto otázky se zaměříme v následujícím textu.

Odpovědnost za pracovní úraz studenta na praxi se bude většinou řídit zákoníkem práce, s výjimkou studentů, kteří vykonávají bezplatnou praxi bez návaznosti na studium (tedy mimo režim školského zákona), kdy se bude řídit ustanoveními občanského zákoníku. **Ve všech případech bude ale za úraz odpovídat fyzická nebo právnická osoba, u které je praxe vykonávána.**

V případě, že půjde o praxi (placenou i neplacenou) podle školského zákona, pak student není kryt zákonným pojištěním odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovních úrazech. Pro pokrytí této odpovědnosti je možné uzavřít zvláštní komerční pojištění pokrývající nároky studenta z pracovního úrazu. Z praxe je nám známo, že v některých případech uzavírá pojištění pro případ úrazu na praxi škola pro všechny své studenty. Je proto třeba situaci řešit individuálně s každým školským zařízením a smluvně, nejlépe přímo ve smlouvě o praxi, tuto otázku ošetřit – tedy potvrdit, zda má škola uzavřeno pojištění vztahující se i na případy praxe svého studenta u jiného subjektu a zároveň sjednat záruku, že pokud by ke škodě došlo, škola (případně její pojišťovna) studentovi vzniklou škodu nahradí a nebude požadovat regresní plnění.

Vždy je nutné důsledně potvrdit pojistné podmínky – například, zda pojišťovna plní přímo studentovi nebo zda je osoba, u které je praxe vykonávána, nucena plnit

a žádat poté náhradu po pojišťovně. Při zvažování, který z postupů zvolit a zda pojištění vůbec uzavírat, je třeba vzít v úvahu, že nároky vycházející z pracovních úrazů mohou být poměrně vysoké a dlouhodobé.

Pokud bude student vykonávat bezplatnou praxi (SŠ i VŠ) na základě smlouvy podle § 51 občanského zákoníku (tedy bez vazby na studium), je situace stejná jako v předchozím odstavci, tedy že **za pracovní úraz bude odpovídat ten, u něž je praxe vykonávána a nebude kryt zákonným pojištěním zaměstnavatele**. V tomto případě je jedinou možností ochrany proti nárokům studenta opět uzavření výše zmíněného komerčního pojištění.

Pokud bude student vykonávat placenou praxi na základě pracovněprávního vztahu, pak jde z pohledu zaměstnavatele o nejjednodušší řešení, protože je student kryt zákonným pojištěním zaměstnavatele a nevztahují se na něj žádná zvláštní pravidla.

Dílčí shrnutí:

V případě všech typů bezplatné praxe studentů a zároveň i placené praxe v režimu školského zákona není zaměstnavatel kryt zákonným pojištěním odpovědnosti za škodu způsobenou pracovním úrazem. Lze tedy doporučit sjednání komerčního pojištění, případně potvrzení, že škola má pro tyto případy uzavřeno vlastní pojištění.

Vykonává-li student placenou praxi mimo režim školského zákona, vykonává ji v pracovněprávním vztahu a jeho případný pracovní úraz je tak kryt zákonným pojištěním odpovědnosti zaměstnavatele.

Odpovědnost za škodu způsobenou studentem

Případy odpovědnosti za škodu způsobenou studentem fyzické či právnické osobě, u kterých praxi koná, případně třetím osobám, lze opět rozdělit do několika kategorií podle typu praxe.

Studenti vykonávající praxi na základě pracovněprávního vztahu budou za škodu způsobenou zaměstnavateli odpovídat v rozsahu podle zákoníku práce, tedy zejména bude výše náhrady škody limitována 4,5násobkem průměrného měsíčního výdělku studenta v případě nedbalostní škody.

Zákoník práce výslovně pamatuje i na náhradu škody u studentů na praxi dle školského zákona nebo na jiné neplacené praxi (studenti VŠ), **avšak související se studiem**. V takovém případě podle § 391 odst. 1 zákoníku práce student odpovídá obdobně jako zaměstnanec. Limitní výše náhrady nedbalostní škody 4,5násobkem průměrného výdělku se počítá podle § 359 zákoníku práce z minimální mzdy (jelikož student nedosahuje žádného výdělku, z něhož by mohl být 4,5násobek průměrného výdělku počítán).

V případě, že neplacená praxe nemá přímou souvislost se studiem a je vykonávána na základě smlouvy podle § 51 občanského zákoníku, pak student za škodu odpovídá podle obecných ustanovení o odpovědnosti za škodu podle občanského zákoníku. Náhrada škody tak na rozdíl od situace, kdy se řídí zákoníkem práce, nebude v případě nedbalostní školy limitována maximální výší a student bude odpovědný do plné výše způsobené škody.

V případech, kdy student způsobí při výkonu praxe škodu třetí osobě, je za škodu odpovědná osoba, která studenta ke své činnosti použila, a to podle odpovídajících ustanovení občanského zákoníku. Student tak není přímo odpovědný třetí osobě, které škodu způsobil, ale osoba, u níž je praxe vykonávána, bude mít

samozřejmě možnost vyžadovat po studentovi náhradu výdajů vynaložených v souvislosti s úhradou škody třetí osobě. Tento regresní nárok vůči studentovi se bude řídit podle stejné úpravy, jako kdyby student způsobil škodu přímo této osobě, a bude tak odlišný podle druhu praxe, jak je uvedeno výše.

Díličí shrnutí:

Výše náhrady nedbalostní škody způsobené studentem bude ve většině případů limitována 4,5násobkem minimální mzdy (pokud student reálně nedosáhne na vyšší výdělek), pouze v případě neplacené praxe bez vazby na studium bude odpovídat za nedbalostní škodu v plné výši. Za škodu, která by byla způsobena studentem úmyslně nebo například v opilosti, odpovídá student vždy v plné výši.

Závěr

Jak je možné dovodit z našeho výkladu, je problematika spojená s praxí studentů velmi komplikovaná a rozříštěná do mnoha právních předpisů. Právní úprava je tak nejednotná a v mnoha případech nemá ani zaměstnavatel právní jistotu, že se umožněním praxe studentům nevystaví riziku postihu ze strany správních orgánů. Taková situace jistě nepodporuje rozvoj studentských praxí, které jsou velmi účinným nástrojem pro zvyšování kvality absolventů a jejich uplatnitelnosti na pracovním trhu po ukončení studia. Vhodným řešením by tak bezpochyby bylo zavedení jednotné právní úpravy pro praxe studentů, která nebude zaměstnavatele od umožnění placených či neplacených praxí odrazovat.

Poznámky:

- 1) MŠMT ČR. *Právní výklady: Produktivní činnost žáka nebo studenta a odměna za produktivní činnost podle § 122 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb. (1/2006).* [online]. [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/prakticke-vyucovani>
- 2) Katzová, Pavla: *Školský zákon: komentář, § 122.* Praha: ASPI, 2008, 772 s. Komentáře nakladatelství ASPI. ISBN 978-807-3574-123.